

BÚN ÉS BÚNMEGELŐZÉS

PROLÓGUS

CESARE BECCARIA, A BŰNMEGELŐZÉSI TUDOMÁNY TÖRTÉNETÉNEK NAGY GONDOLKODÓJA

Közismert tény, hogy a múlt ismerete nélkül a jelent nem élhetjük meg reálisan, a jövőt nem tervezhetjük felelősségteljesen. Ezért fontos hogy e kötet mintegy felvezetéseként, szerkesztői előszó helyett essen szó a periodika központi témája, a bűnmegelőzés történetének nagy alakjáról, júniusban rendezett konferenciánk – már-már közhelyszerű – mottójának¹ forrásáról, a modern büntetőjog alapelveinek megfogalmazójáról Cesare Marchese Beccariáról.

Beccaria 1738. március 15-én született Milánóban. Főmunkája az 1764-ben megjelent, majd rövid időn belül 22 nyelvre is lefordított „Büntett és büntetés” (Dei delitti e delle pene) című műve volt, amelynek megírására a szomorú emlékeztető Calas per szolgált közvetlen indító okul.

Toulousban 1762. március 9-én kivégezték Jean Calas 68 éves, büntetlen előéletű polgárt, miután a bíróság bűnösnek találta egyik fia, a súlyosan idegbeteg Marc Antoine Calas sérelmére elkövetett emberölés vádjában. Bár az egész büntetőeljárás – kiváltképp a bírósági tárgyalás – alatt semmilyen bizonyíték nem utalt arra, hogy a Calas fiú halálát idegenkezűség okozta volna, sőt aligha lehetett kétségbe vonni az öngyilkosság tényét, a vallási fanatizmus keletkeztette közhangulat hatására a 13 fős bíróság mindössze egy (!) szavazati többséggel kimondta a halálos ítéletet. Az ilyen kétségek közepette meghozott ítéletet ráadásul később úgy próbálták meg igazolni, hogy az elítéltekből a halálos ítélet végrehajtása előtt, a bakó segítségével kicsikarják a bizonyítékok királynőjének (regina probationum) tartott beismerő vallomást. Jean Calas azonban kivégzését megelőző kínvallatása alatt sem vallotta be egyébként hamis bűneit.

Röviddel a per lezárultát követően a híres felvilágosult filozófus, Voltaire irodalmi eszközökkel folytatott harc árán érte el, hogy ismert ügyvédek közreműködésével újra tárgyalják a toulousi polgár ügyét. A megismételt eljárás rehabilitálta Jean Calas-t, az ezt követő tudományos mozgalom pedig zászlajára tűzte mindazoknak az eszméknek az összefoglalását és széles körű terjesztését, amelyek a kor felfogásának eleget tevő, erősen inkvizitórius (így elnyomó és embertelen) procedúra hanyatlását, az igazságos büntetőhatalom megalapozását eredményezték. E reform lelkes résztvevője volt Beccaria is, aki a Büntett és büntetés című munkája révén olyan tudományos mű elkészítésére vállalkozott, amely az Itáliában hatályban lévő büntető rendelkezések fogyatékoságait, ezáltal a modern büntetőjogi alapgondolatokhoz mérten már elfogadhatatlan rendelkezéseit mutatja ki. Beccaria erélyesen síkra szállt a halálbüntetés, a kegyetlen büntetésnek és a kínvallatás ellen, a korábbi abszolút elméletek helyett olyan – napjainkban is adaptálandó – célgondolatokat helyezett előtérbe, mint a bűncselekmények (nullum crimen sine lege), illetve az elkövetett bűncselekményekért kiszabható büntetések törvény általi meghatározásának (nulla poena sine lege) alapelveit.

Cesare Beccaria sokat idézett kötetében a jogtörténetben először olvashatunk a bűnmegelőzés állami követelményéről is. Mint ahogy a tőle kölcsönzött idézet is mutatja („a bűncselekményeket jobb megelőzni mint büntetni”) Beccaria nagyobb jelentőséget tulajdonított a prevenciónak és a nevelésnek, mint a megtorlásnak. A súlyos állami

¹ „A bűncselekményeket jobb megelőzni, mint büntetni”

szankciók ellen például így szólalt fel: „A bűnözés legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága, hiszen egy mérsékeltebb, de biztos büntetés mindig nagyobb hatást fog kelteni, mint egy másik, félelmetesebb büntetéstől való rettegés, amelyhez a büntetlenség reménye járul”.

Az itáliai jogtudós ennek az eszme-futtatásnak a szellemében fogalmazza meg a büntetés valódi célját is, azaz „A büntetés célja nem az, hogy kínozzunk vagy gyötörjünk egy érző lényt, sem pedig, hogy meg nem történtté tegyünk egy bűntényt. A cél nem lehet más, mint megakadályozni, hogy a bűnös újabb károkat okozzon polgártársainak, és másokat visszatartani attól, hogy hasonló károkat okozzanak”. Ahogy azt a Szerző e helyt külön hangsúlyozza, és később műve összefoglalásában is említi, az elkövetett bűncselekményekért kiszabott nyilvános, gyors, de arányos, azaz az adott körülmények között a legenyhébb, a bűncselekmény súlyával arányban álló büntetés elsődleges célja a bűn megelőzése.

Mindezek mellett Beccaria önálló fejezetet is szentel a hatékony bűnmegelőzéshez szükséges kívánalmaknak, amely részben kritikai nézetei mellett konstruktív javaslatokat is megfogalmaz:

„Meg akarjátok előzni a bűncselekményeket?

- Gondoskodjatok róla, hogy a törvények világosak és egyszerűek legyenek, hogy a nemzet egész ereje összpontosuljon a védelmükre, s annak egy részét se lehessen a törvények lerombolására felhasználni.
- Gondoskodjatok róla, hogy a törvények ne egyes osztályoknak, hanem maguknak az embereknek az érdekeit szolgálják.
- Gondoskodjatok róla, hogy az emberek féljenek a törvénytől, de csakis a törvénytől féljenek, mivel az embernek embertől való félelme kárhozatos és bűncselekménytől terhes.”

Beccaria ez utóbbi gondolatát úgy egészíti ki, hogy a törvények végrehajtására hivatott testületeket érdekeltté kell tenni abban, hogy kövessék és ne rontsák meg a törvényt. „Minél nagyobb ugyanis azoknak a száma – mondja –, akiből egy ilyen testület áll, annál kisebb a törvényekkel való visszaélés lehetősége; egymást figyelő tagok között a megvesztegetés nehezebb; annál kevésbé vannak érdekelve saját hatalmuk növelésében, minél kisebb – a vállalkozás veszélyességével összehasonlítva – az a hányad, amely a testület tekintélyéből reájuk esik. Ha az uralkodó díszes külsőségekkel, szigorú rendeletekkel a magukat elnyomottnak vélő emberek igazságos és igazságtalan perlekedésének megengedésével hozzászoktatja alattvalóit ahhoz, hogy inkább a bíráktól, mint a törvénytől tartsanak, ebből a félelemből a bíráknak több hasznuk lesz, mint amennyit az alattvalók és a közösség biztonság nyerhet belőle.”

Beccaria a világos és egyszerű szövegű büntetőtörvény mellett, a műveltséget, a tudást is a bűnözés háttérbe szorítása nélkülözhetetlen követelményeként emeli ki:

„Meg akarjátok előzni a bűncselekményeket?

Járjatok el úgy, hogy a felvilágosodottság kísérelje a szabadságot. A vakmerő szélhámost, aki sohasem közönséges tehetségű ember, a tudattalan nép tiszteli, de a felvilágosult kifütyüli. A nemzetre bőven árasztott felvilágosodottság előtt elhallgat a rágalmazó tudatlanság, reszket az érvekben szűkölködő tekintély, de épségben marad a

törvények ereje, mivel nincsen felvilágosodott ember, aki ne kedvelné a közbiztonságot teremtő nyilvános, világos és hasznos megállapításokat”.

Beccaria a fenti gondolatok szellemében a bűncselekmények megelőzésének legbiztosabb, de egyúttal legnehezebb eszközének a nevelést tartja. A jól nevelt és felvilágosult ember ugyanis minden esetben ismeri cselekedetei helyességét, annak társadalmi megítélését, nem beszélve arról, hogy ez az ismeret állandó, míg a tudattalan ember befolyásolására szolgáló parancsszó csak színlelt és pillanatnyi engedelmességet vált ki.

Összegzésként állítható, hogy Cesare Beccaria gondolatai szinte örökérvényűek, és mindaddig adaptálhatóak és hasznosak maradnak, amíg a bűn megelőzése kiemelt állami feladat lesz. Talán célszerű elgondolkodni a XVIII. századi gondolkodó fenti elmélkedésein, hiszen az általa megfogalmazott alapokra lehet – igaz már a jelen kor szellemében – építkezni.

Felhasznált irodalom:

1. Cesare Beccaria: Büntett és büntetés 138 p. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967.
2. Kádár Miklós: Beccaria a haladást szolgálta. (in: Cesare Beccaria: Büntett és büntetés. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967. 7-42. o.)
3. Beccaria, Cesare, Marchese. Jogi Lexikon, KJK-KERSZÖV, Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 1999. 67. o.